

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar, från 2022 = 160 kr.

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 140:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.

VÄSTGÖTA- BYGDEN

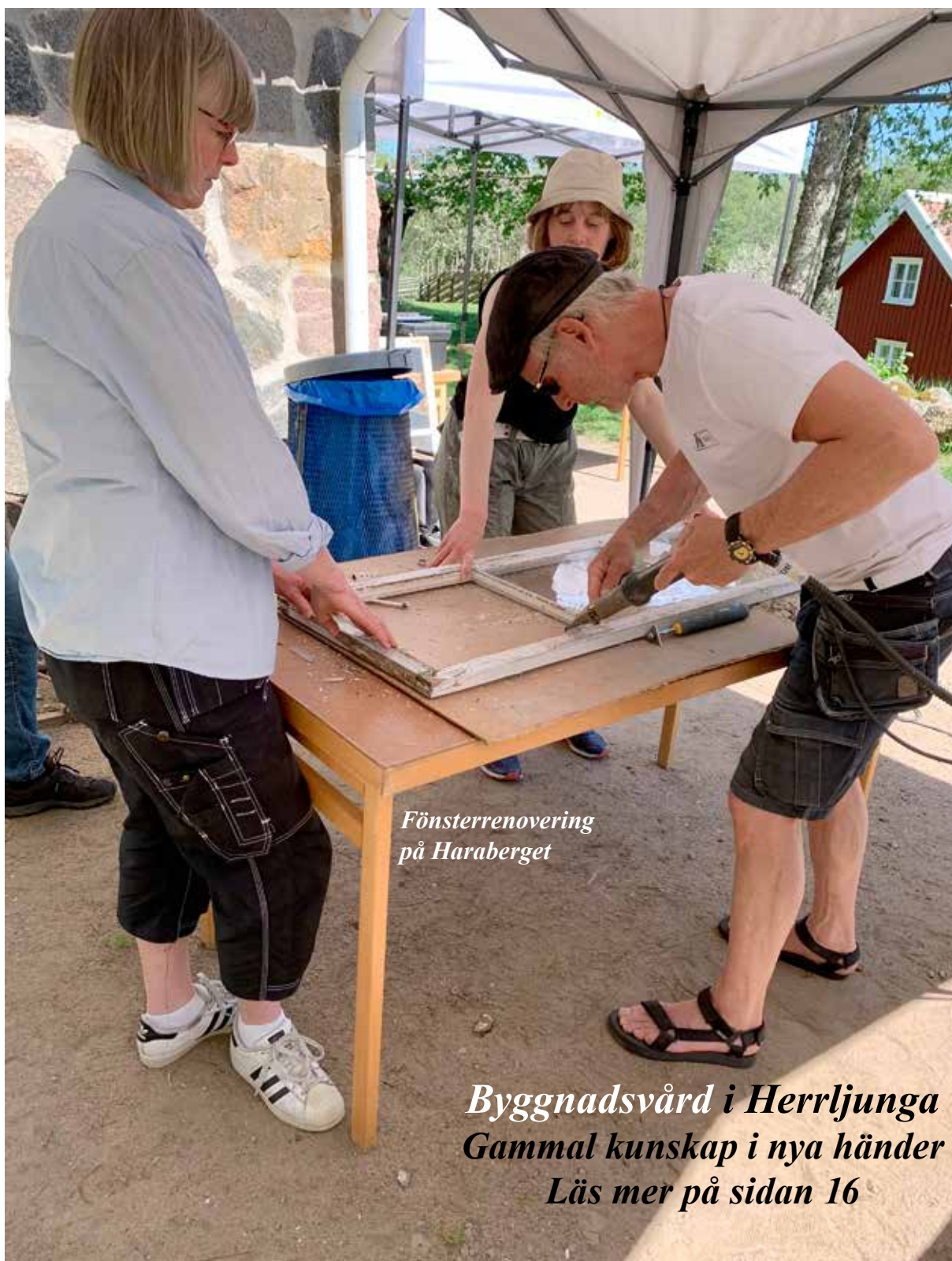

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 1

2023

Årgång
78

*Fönsterrenovering
på Haraberget*

*Byggnadsvård i Herrljunga
Gammal kunskap i nya händer
Läs mer på sidan 16*

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden	3
Återvinning ligger i tiden.....	4
Välkommen till årsstämman i Cesarstugan	5
Förlisningen som var värre än Titanics	6
Prästa-Majas stuga i Häggum	7
100-årsjubileum i Norra Vånga.....	8
Friluftsmuseer – ny bok från Skara.....	11
Skogsprojekt vid Dammsjöås	12
Skrivardag på Vara Folkhögskola	13
Ett litet hus utanför Kinna.....	14
Självbindare i Eggvenas gömmor	15
Byggnadsvård–gammal kunskap i nya händer ...	16
Berättarkväll i Marbäck med Alvar Johansson ...	18
Bilder från Nossebro	19
d'Dorcimont, en dundrande åska.....	20
Tack till Leif Brunnegård	22
Arbetslivsmässa i Skara den 13 maj	22
Hänt på bögda	23
Jul på kvarnen i Gösslunda	25
Sensationellt bronsåldersfynd på SVT-play	26
Tjugondag jul i Södra Ving.....	27
Trevattna gamla kyrka	29
Grattis Ingemar Svennered	30

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
541 41 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2023.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 78
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2023 160:-

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Vi tar gärna emot text- och bildmaterial som passar i vår tidning.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vvhbf.se

I det här numret är vi 25 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

God fortsättning...

När jag skriver detta visar sig vintern från sin bästa sida, i alla fall enligt mig. Det är tretton minusgrader, några centimeter snö på backen och solen är på väg upp. Vackert och stillsamt. Medan jag njuter av morgonen så läser jag informationen på Sveriges hembygdsförbunds hemsida, om stöd för ökade elkostnader. Och slås av just denna vinterns baksida. Vi föreningar ingår i det som nämns som juridiska personer, tillsammans med näringsidkare. Just nu är det klart att Energimarknadsinspektionen har godkänt förslaget om elstöd till näringsidkare och juridiska personer. Så de föreningar som tillhör elområde tre och fyra och var innehavare av elnätsavtalet den 17 november 2022, kommer så småningom att få ett elstöd tillhanda. Sveriges hembygdsförbund hänvisar till Svenska kraftnäts hemsida, vilket jag också gör, www.svk.se/stod-till-elanvandare

På SHF's hemsida kan jag idag även läsa om Podcasten "Resten är historia". Här kan man lyssna till en rad gäster som pratar om kulturarvet ur olika perspektiv. Första avsnittet handlar om "Vad är kulturarv?"

Har du möjlighet att följa SHF på facebook så kommer det löpande information där, kring var du hittar avsnitten och när det kommer nya.

Bidra med tankar om Hembygdsrörelsen Vad kan göras bättre?

När vi ändå är inne på riksförbundet, så kan jag nämna att deras stora arbete med att ta fram en ny strategi med inriktning för de kommande åren pågår. Den ska vara klar till stämman i maj. För oss som förbund har vi haft möjlighet att komma med inspel, tankar och idéer till strategin. Men, det är även så att du som medlem i en förening, individuellt eller via din förening, har möjlighet att bidra med tankar kring vad som är bra inom

**VHBF:s årsstämma 2023 blir den
22 april i Cesarstugan
utanför Falköping**

Lena Ramsberg,
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund

hembygdsrörelsen och vad som kan göras bättre. Du kan läsa mer om strategiarbetet på SHF's hemsida.

Verksamhetsplan

I Västergötland jobbar vi på med vår egen verksamhetsplan. Den som stämman antog för oss för åren 2022–2024. Arbetet inför vår verksamhetsplan, grundar sig i en sammanställning och analys av de kontakter vi har med i princip alla våra medlemsföreningar. För oss i styrelsen var målet att verksamhetsplanen skulle innehålla relevanta mål, utifrån vad medlemsföreningarna efterfrågar. Det är det viktigaste för oss. Vad medlemmarna, dvs föreningarna och dess medlemmar behöver.

Levande dialog

Vi vill passa på att tacka er för alla möten, samtal och trevliga tillställningar, som vi har möjlighet att ta del av. Det är viktigt för oss med en levande dialog, den hjälper oss alla framåt i vårt viktiga hembygds- och kulturarvsarbete. Tack också för att ni tar er några minuter då och då och svarar på de enkäter som kommer ut, både från oss men även från SHF. Alla våra svar tillsammans kan visa på hur stor och viktig vår rörelse är. Det är enormt många timmar som utförs ideellt inom hembygdsrörelsen, en väldans massa fina arrangemang som erbjuds, social samvaro och mycket, mycket mer, som visar på hur stora och starka och viktiga vi är för civilsamhället.

Glöm inte att just din insats för hembygdsrörelsen är tillräcklig och att den faktiskt ingår i något stort, nämligen bevarandet av vårt kulturarv!

Med önskan om en härlig vår och ett livfyllt hembygdsår!

Lena

Återvinning ligger i tiden

Kåpplunda herrgård. Ägare förr i tiden godsägare E Stångberg. Foto: AB Flygtrafik 1938. Fotot tillhör Västergötlands museum. Till vänster är nu Havstenaområdet beläget. Framför bilden ligger idag Kåpplunda vårdcentrum och bostäder.

I dessa tider då naturkatastrofer som jordbävningar förstör livsmiljön för miljoner människor och krigshetsaren Putin som med berätt mod river ned det miljontals andra har byggt upp, så är nyhetsmedia fulla av eländes elände. Det är då kanske inte så lätt att tala om framtidshopp, men med hopp om bättre tider har mänskligheten lättare att se framtiden an.

Det sitter i väggarna kommer tillbaka med en ny säsong 2023

Erika Åberg och Rickard Thunér i det populära TV-programmet leder oss till fantastiska möten med vår byggnadshistoria och inspirerande hem, som de under flera år har visat oss. Men det är inte alla gamla fina byggnader som rustas upp, utan som rivs istället.

Kåpplunda, byn som försvann i Skövde

Göthe Rosenberg skrev i Billingsbygden 1975 artikeln om en by som försvann. En by som funnits sedan lång tid tillbaka, men som när en stad börjar växa och politiker och byggherrar får storhetsvansinne och river allt det som står i vägen för det nya. Göthe Rosenberg börjar sin långa artikel om en by som försvann så här: ”Ledaren i Skövde Tidning hade den 25 september 1974 rubriken Kåpplunda gård i våra hjärtan, och gav därmed uttryck för årets stora kommunala debatt i Skövde: Beslutet om Kåpplunda gårds rivning.

I kommunens handlingar blev ärendets sällsamma

vandring något av en följetong, och det intresse som visades räddningsaktionen överskuggade helt övriga kommunala frågor. Debatten i lokalpressens insändare, namninsamlingen och skövdetidningarnas enkät – lilla folkomröstningen – gav t o m den folkvalda tribunalen anledning att befara en hotande anarki och lät publicera en *varning* för dylika utomparlamentariska aktioner mot ett i demokratisk ordning fattat beslut.

Debatten gav artikelförfattaren uppslag att studera kåpplundafrågan i hela dess vidd och i historisk belysning. Forskningsarbetet gav intressanta inblickar i Kåpplunda bys förflutna och dess ständiga kamp för sin existens. Särskilt dess närmaste granne i söder, staden Skövde, tycks ständigt ha givit anledning till oro och vaksamhet. Försvaret av den gamla byns sista bastion, Kåpplunda herrgård alias Lilla Mossagården, förde osökt tanken till en strof i en välkänd kampsång... sista striden det är...”

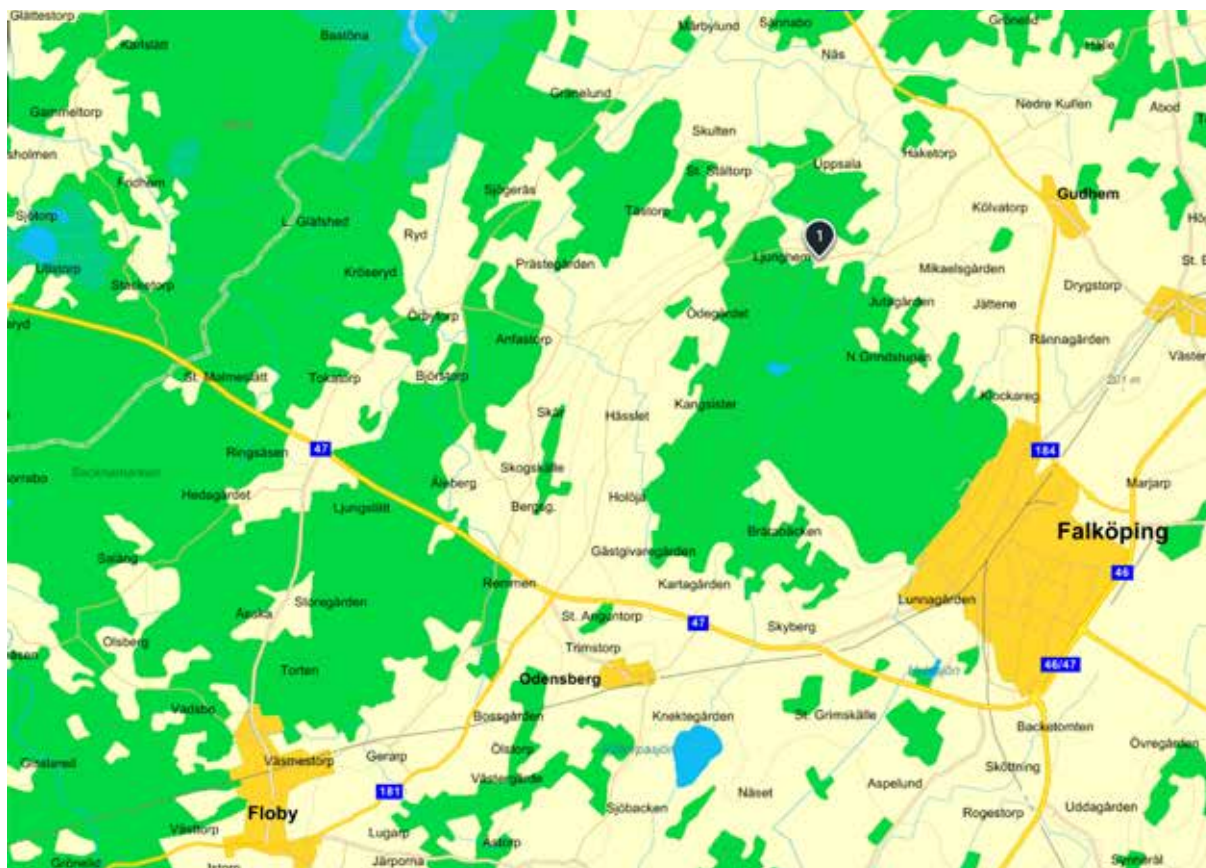
Kåpplunda herrgård eller Lilla Mossagården, som den hette, revs givetvis för att ge plats åt ny bebyggelse. Ett stort bostadsområde – Havstena – byggdes upp vid sidan om gården i början av 1960-talet. På platsen där Kåpplunda gård låg, är idag ett par låga ”huslådor” belägna, som används i kommunens förskoleverksamhet.

Hur hade det sett ut om gården bevarats?

Läs även artikeln om byggnadsvård med början på sidan 16 av Peter Backenfall.

Monika Moberg Kilefors

Välkommen till Cesarstugan och årsstämman den 22 april 2023

Cesarstugan är belägen vid den svarta pluppen.

Lördagen den 22 april är det dags för 2023 års stämma. Denna gång i Cesarstugan – med bl a utställningen Bondens år – i Östra Tunhem utanför Falköping. Kallelse och mer information sänds ut i mitten av mars.

*Gudhems Hembygdsförening blir
vår värdförening.*

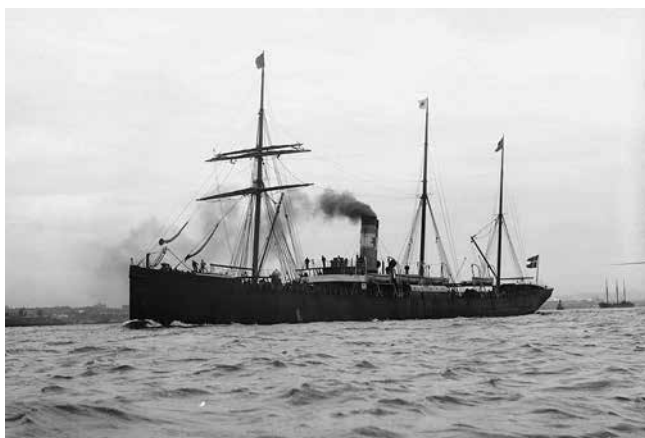
*Boka redan nu in detta datum
i era kalendrar!*

*Hornborgasjön – ett omtyckt
utflyktsmål under våren!*

*Välkommen ut i markerna
och särskilt till vår årsstämma
i Östra Tunhem!*

Förlisningen som var värre än Titanics

Den danska ångaren SS Norge utgick från Köpenhamn den 22 juni 1904. Sex dagar senare gick fartyget i tät dimma på Helens rev i närheten av klippön Rockall, 50 mil väster om Skottland.

I min barndom berättade min mor om två unga systers på en närbelägen gård, som var med på Titanic och drunknade. När jag många år senare började släktforskning, fann jag att de faktiskt emigrerade redan 1904 och därmed reste med en helt annan båt, det danska ångfartyget SS Norge.

Passagerarfartyget utgick från Köpenhamn den 22 juni och tog upp ytterligare passagerare i Oslo och Kristiansand. Sex dagar senare gick fartyget i tät dimma på Helens rev i närheten av klippön Rockall, 50 mil väster om Skottland. Fartyget sjönk redan efter 20 minuter, och efter den tidens regler fanns det bara åtta livbåtar, varav två slogs sönder och en inte sjösattes. Totalt räddades efter hand 160 personer av totalt 795 ombord. Av de 635 omkomna, var 95 svenskar.

Antalet räddade på Titanic var 710 av totalt 2 224 ombord. 89 svenskar omkom. Ofantligt många böcker och filmer har gjorts om Titanic. Om SS Norge absolut ingenting. Majoriteten var ju fattiga emigranter. Inga minnesmärken är uppförda i Norden. En enda minnes-

Om SS Norge har inget skrivits eller filmats till skillnad mot Titanics förlisning.

sten finns på Hebriderna. Rederiet tystade ned haveriet och den danska regeringen skyndade sig att sopa hela affären under mattan. Förlisningen av Norge lämnades mycket snabbt till glömskan, men den kunde senare ibland nämnas för "de fattigas Titanic".

Ohygglig sjöolycka i Atlantiska oceanen.

Nära 800 människor omkomna

Med telegrafan har ingått följande uppskakande meddelanden, som skola väcka sorg och förfäran i hundratals hem och det djupaste deltagande öfver hela Norden:

Grimsby den 4 juli (kl. 1 f. m.) Ångaren *Salvia* har anländt hit med 27 öfverlevande från det Forenade Dampskibsselskabs ångare *Norge*, som gått under vid Rockall. Dessa äro, så vidt man vet, de enda, som räddades från den förlista ångaren, hvars passagerare, emigranter, besättning och befäl uppgingo till 800 personer.

Förlisningen av Norge lämnades snabbt till glömskan men kunde senare ibland nämnas som "De fattigas Titanic". Elfsborgs Läns Tidning den 6 juli 1904.

Smörkroken

De båda systrarna hette Frida och Agda Svensson, 19 och 15 år gamla och kom från den lilla gården Smörkroken i Lena socken. I skogarna mellan Lena och Långared fanns det i slutet av 1800-talet mängder med torp och små gårdar med stora barnfamiljer. Emigration till Amerika blev för många den enda vägen från trångboddhet och fattigdom. Två äldre syskon till Frida och Agda hade tidigare emigrerat till Omaha, Nebraska, och det är troligt att de också ämnade ta sig dit.

Deras mor hade dött när de var små, och sorgen blev säkert ofantlig i hemmet när beskedet kom att dottrarna hade drunknat. Fadern och en son bodde kvar ett par år, men sedan fadern dött 1909, verkar ingen ha bott på gården. Märkligt nog annonserades auktion på allt lösöre inklusive en häst och sju kor, samma dag som Elfsborgs Läns Tidning kom med sin första rapport om förlisningen och att flickorna saknades. Av totalt åtta barn, dog tre som små, fyra emigrerade och en son blev kvar i Sverige.

Husen måste ha legat ofantligt vackert på en höjd, omgiven av tre små sjöar. Idag är det storskog över hela området. Rejåla grunder till såväl boningshus som ladugård är kvar, liksom en oerhört väl bibehållen källare.

Smörkroken var ett av flera nyhemman som skapades på 1770-talet som enklaver i kronoallmanningen Lärkeskog. Den som ville odla upp ett nyhemman, fick bokstavligen gå till kungs för att ansöka om detta. Det berättas om en av mina förfäder, att han fick gå flera gånger till kung Gustaf III i Stockholm innan han fick tillåtelse att börja röja mark och uppföra hus. Han slet ut flera par trätofflor, men han var skomakare som tur var.

*Erik Fristedt
Långareds Hembygdsförening*

Erik Fristedt framför den mycket väl bibehållna källaren på Smörkroken.

Prästa-Majas stuga i Häggum

Citerat ur boken Dokument i svart och vitt av Karl Anders Andersson 1981. Ursprunglig källa: En artikel i Falbygden årg 25 1971, skriven av lantbrukaren Alfred Dahlberg, Häggum.

”Boningshusen, såväl bondstugor som backstugor, var enkla och delvis av dålig beskaffenhet. Det fanns emellertid en och annan gård, som hade någorlunda bra hus, åtminstone efter den tidens fordringar. I södra änden av huset fanns vanligen en s k storstuga. I mitten var förstuga och kök. En kolossalt stor spis, murad av grov sten, upptog en avsevärd plats, så utrymmet i köket var i övrigt mycket litet. Vidare fanns en liten kammare, kanske på något ställe två.

Innanfönster begagnades inte. Under stränga vinterrar kunde det hända, att det om morgnarna var mer än en fjärdedels tum tjock is och rimfrost på rutorna. Alla familjens medlemmar, även tjänare, om sådana fanns, bodde och hade sina sängplatser i storstugan. Det fanns på 1860-talet på Billingen och i Billingsliderna och lite varstans i socknen många små stugor. En del av dessa var ytterst dåliga. Något kök fanns inte på sådana ställen. Bakugnen och den så kallade gruvan var inne i det ena rummet. Stugorna beboddes av fattigt folk, som ägde bara sin bostad och ett större eller mindre potatisland däromkring. Somliga hade några höns. Dessa fick under vintern vara inne och ha sitt nattlogi i en för ändamålet förfärdigad bur i något av stugans hörn. Om dagarna fick hönsen fritt husera bland stugans folk. På något ställe

Prästa-Majas stuga i Häggum. Foto: Karl-Fredrik Andersson, Skultorp. Bild i boken Dokument i svart och vitt.

fanns också en gris. Denne fick äran att bo inne i stugan, när det var kallt men hålla tillgodo med dagrum och liggplats i en liten kätte borta vid dörren. Likväl mådde han som en prins. Soldater och torpare hade lite bättre bostäder än andra, de hade vanligen ett par kor samt små åkrar, som de fritt brukade av rotebönderna. Det värsta för backstugusittarna var bristen på arbete. Under slätter och skörd fanns det litet att göra, men betalningen var knapp. För ett slätterdagsverke betalades 50 öre, kvinnorna fick för sina dagsverken blott 25 öre, och så skulle det vara en brödkaka med hem om kvällarna. Det var allt. En karl gick gärna bort under vintertiden och tröskade för 25 öre om dagen och den vanliga kakan förstås. En löjligt låg arbetslön, men bönderna hade heller inte något att betala med.

Så småningom bättrade det sig för småstugornas folk. En del reste till Amerika, andra fick arbete vid de många vägbyggena på den tiden. Till följd av detta fick den ena småstugan efter den andra skatta åt förgängelsen.”

100-årsjubileum i Norra Vånga

Norra Vånga Excelsiorförening Hembygden

100 ÅR

Historik 1922 - 2022

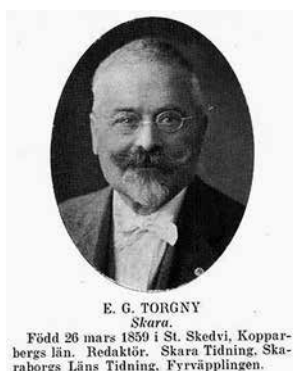
Viola Haglind, Solveig Svantesson,

Irene Karlsson, Anna-Lena Klasson

Norra Vånga Excelsiorförening Hembygden

Försättsbladet på minnesskriften.

Av Rolf Larsson, Saleby, har redaktionen fått text- och bildmaterial från 100-årsjubileet i Norra Vånga bygdegård den 12 november 2022. En sammanfattning redovisas i det följande.

E. G. TORGNY
Skara.
Född 26 mars 1859 i St. Skedvi, Kopparbergs län. Redaktör. Skara Tidning. Skaraborgs Läns Tidning. Fyrväpplingen.

Norra Vånga Excelsiorförening Hembygden

1922 höll Excelsiorförbundets stiftare redaktör Erik Gustaf Torgny (se bild i vänsterspalten) ett föredrag i Norra Vånga kyrkskola över ämnet "Vårt folks största rikedom – hur tillvaratages den?"

Efter detta föredrag var 23 personer intresserade av att ingå i en Excelsiorförening. Excelsior betyder "mot högre mål", och efter ett andra föredrag samma år beslöts att bilda en lokalförening i Excelsiorförbundet. Föreningen antog namnet Hembygden och var den 30:e i ordningen och hade 64 medlemmar.

I ett föredrag, som hölls av av E G Torgnys barnbarn Maths Torgny, vid jubileet så var Erik Gustafs måtto följande: "Excelsiorförbundet skulle vara, framför allt politiskt och religiöst obundet, att verka för höjandet af det mänskliga lifvet, formellt genom yttre förfining och kunskaper, reellt genom sinnelagets förädlande, den sanna lifsglädjen och ett gott umgängeslif. Rusingivande drycker av alla slag, dessa afgjorda fiender till kulturen, skall vara bannlysta inom förbundet."

Bastöna – känd turistattraktion

1924 fick föreningen av fru Klara Friberg, Börje-Bengtsgården, ta emot en ryggåsstuga, Klingastugan. Man fick även arrendera mark att ställa stugan på, och 1930 flyttades stugan till Humlaledet, som sedan blev en samlingsplats för föreningen. Flera stugor inköptes, bl a Botorpsstugan. 1956 inköptes gården Bastöna av Folke Wångmarke (ordförande 1942–1962). Pengar till detta skänktes av Ester Svensson, Staffanshagen. Mycket arbete har nedlagts och Bastöna är nu en känd turistattraktion.

1957 nybildades föreningen. 30 personer anslöt sig vid ett möte i Humlaledet, där kyrkoherde Olof Henricsson bl a invigde Botorpsstugan och man visade hembygdsgården Bastöna.

Första midsommarfirandet arrangerades 1958 i Bastöna med radiomannen Lars Madsén som föreläsare. 1000 personer kom, de flesta på cykel.

Minnesstenen över Skånings härads forna tingsplats invigdes den 31 augusti samma år. Medlemmar i Excelsiorföreningen reste stenen.

1972 firade föreningen 50-årsjubileum. Västgöta-Bengtsson medverkade. Redaktör Leo Torgny delade ut hedersdiplom till några medlemmar. Margit Green underhöll med sång och dragspelsmusik.

1983 visades en nygjord kopia av Vångafilmen, inspelad på 1950-talet.

Varje år hände det något i föreningen. Det reparerades, hölls auktioner och serverades kaffe med mera.

Vid 100-årsjubileet i Norra Vånga bygdegård spelades ett känt teaterstycke – Årsexamen i Ruskaby skola – med skådespelare från bygden. Foto: Rolf Larsson.

Sång- och musikuppträdande med Hanna Karlsson och Johan Silverhjelm. Hanna och Johan är närmsta grannar med bygdegården i Norra Vånga. Foto: Rolf Larsson.

2001 lades vasstaket om på Botorpsstugan. Sommarsurr med Radio Skaraborg sändes från Humlaledet.

2002 firades 80-årsjubileum i bygdegården. 2005 var det återigen inbrott i Bastöna, och 2006 sattes galler upp för fönstren i det gamla huset på Bastöna.

90-årsjubileum firades den 22 juli 2012 på Bastöna med bl a skaraprofilen Uno Bohman som berättade om bygden och dess historia.

Under åren 2013–2018 arrangerades många evenemang. Föreningen deltar i att skapa en lokal delsträcka i pilgrimsleden Lödöse-Skara. Man ansvarar för sträckan från Edsvära sockengräns till sockengränsen mot Vinköl.

Föreningen mottog en flagga

Den 10 mars 2022 överlämnade riksdagens talman Andreas Norlén en flagga till föreningens ordförande Rune Karlsson och vice ordförande Anna-Lena Klasson. Flaggan hissades på årsmötet den 3 april.

Den första ordföranden 1922–1929 var handelsföreståndare Anton Johansson. Nuvarande ordförande sedan 1992 är Rune Karlsson. Däremellan har det varit ett tiotal olika ordföranden.

Den 22 november 2022 var det stort 100-årsjubileum i Norra Vånga bygdegård med lunch, uppvaktningar, underhållning och teater – Årsexamen i Ruskaby skola – med en rad skådespelare från bygden.

Sammanfattning av ett föredrag av Maths Torgny, barnbarn till Excelsiorförbundets grundare Erik Gustaf Torgny

Erik Gustaf föddes på gården St. Skedvi i Dalarna den 26 mars 1859. Men varför blev han kulturellt och ideologiskt intresserad?

E G Torgny har bl a lämnat efter sig några maskinskrivna sidor, utan datum, där han själv har beskrivit sin start i livet. Här kommer några rader...

Maths Torgny, barnbarn till Erik Gustaf Torgny höll ett föredrag om sin farfar. Foto: Rolf Larsson.

”Min far var nykterist av naturlig motvilja mot spriten. På hans tid förekom hembränning till husbehov, men han kunde aldrig förmå sig till att delta i den hanteringen. På julkalasen, då gubbarna satt vid sina tod-dyglas, kunde han drypa ett par droppar arrak i det heta vattnet, som han sedan smuttade på. Han hade alltid sprit hemma och bjöd på när det så skulle vara.”

Här fanns en tydlig gen – en stark personlighet – mot sprit.

Folkskola i kyrkbyn St. Skedvi 1865 – 1871, fyra km gångväg sommar som vinter...

Själv skriver han om sig själv att ”det var svårt att hitta rätt under ungdoms- och skoltiden. Borta en del tid från skolan p.g.a. sjukdom gjorde ju inte det hela bättre.”

Ett tag ville han bli bonde som Pappan, men det visade sig snart att det var fel...

1880-talet blev det ekonomiska bekymmer för föräldrarna som hade skrivit borgen för varandra och så småningom blev det konkurs. Detta hände när Gustaf skulle börja på läroverket i Falun och Pappa hade inte råd att betala skolavgiften. Men kommunen betalade skolan då Gustaf i folkskolan hade fått högsta betyg för Gott uppförande.

Falu Läroverk 1872 – 1875. Sista klassen hade man varje dag 30 min gymnastik/vapenövning. Blivande fredsivrare?

Men, en dag, det kan ha varit 1880, blev han inbjuden att följa med en kompis till en nykterhetsloge. Men på frågan ”vad han tyckte om mötet?” ansåg han att det var ett bra möte, men han menade att de inte hade något möte i modern mening och saknade ett klart uttalat syfte!

Efter medlemskap i IOGT, 1882, blev han engagerad som organisatör, föredragshållare och erbjuden att resa runt och hålla nykterhetsföredrag och om möjligt starta nya loger och fick titeln distriktstempolare.

Tidningsman i Skara

Vid festerna, som logerna anordnade på deras möten, kom även annat än nykterheten på tal och här väcktes en tanke att mötena skulle kunna utökas även med ”kultur och kunskap”. Det bildades drygt tusen nykterhetsloger, bl a av E G Torgny, som 1887 blev redaktör för Järnbärrland Falun, samt några tidningar till, inkl. Varbergsposten Varberg 1894 – 1899 och 1899 anställdes han som chefredaktör för Skara Tidning. 1901 blev E G Skara Tidnings chefredaktör och delägare. 1904 startade Excelsiorförbundet och tidningen Fyrväpplingen, som först var en bilaga i tidningen men sedan fristående.

Erik Gustaf var nog en av de mera märkliga chefredaktörerna på sin tid. Han var, i såväl spalter som i sitt privata liv, starkt engagerad för fred och förståelse mellan människor och nationer, för upplysning för sunna levnadsvanor och omsorg om den egna hembygden och en ”allmän kulturell folkrörelse”, som han kallade Excelsiorförbundet.

Åren närmast före och efter sekelskiftet var en tid

Vid Västergötlands hembygdsförbunds årsstämma 2022 i Bollebygd erhöll Excelsiorföreningen Norra Vånga SHF:s diplom för 100 års föredömlig och värdefull insats inom Hembygdsrörelsen. Utmärkelsen mottogs av Anna-Lena Klasson, Solveig Svantesson och Irene Karlsson. Foto: Monika Moberg Kilefors

Diplom utdelades vid 100-årsjubileet till Ulla-Britt och Jan-Ove Jansson, Ove Jansson samt hedersnål med lagerkrans till Viola Haglind och Rune Karlsson. Saknas på bild Anna-Lena Klasson och Solveig Svantesson som också erhöll diplom. Foto: Rolf Larsson.

fyllt av oro och spänning. Frågor som diskuterades var exempelvis krav på allmän rösträtt, social rättvisa åt eftersatta folkgrupper, bättre skolutbildning för de bredare lagren. Förbundet startade en rad lokalavdelningar. Exempel på Excelsiorförbundets aktiviteter var förmedling av föreläsningar, start av folkbibliotek, att stimulera natur- och hembygdsvård, verka för bättre folkhälsa och arrangera stora ungdomsmöten.

Torgnys liv var som tidningsman och privat fyllt med idealitet i tankar, ord och gärningar.

På Gustafs skrivbord på redaktionen fanns alltid en ask med delade hasselnötter. Genom ett litet fönster, som alltid stod på glänt, kom fåglar in och försåg sig. På balkongen därhemma på Brinkagatan stod han ofta och lät fåglarna förse sig ur hans utsträckta hand.

Gustaf hade vid sin säng på Brinkagatan 5 i Skara ett antal tänkespråk, skrivna med den blåpenna han ofta använde i sitt arbete och på två hopklistrade manuspapper från tidningen som t ex Frihet är den bästa ting av Biskop Thomas.

Väl känt var att Gustaf för jämnan, sommar som vinter, gick i sandaler och han cyklade alltid. Det ovanliga var att hans cykel, med högt styre, hade en liten förlängning av bakhjulets nav, där han satte foten för att bakifrån lyfta sig fram till sadeln när färden började.

Gustaf tog ibland med sig dagens post från redaktionen och cyklade ut till någon solig skogsbacke i Stenum, där han sedan arbetade. Han var mån om ett hälsosamt liv, var vegetarian och han använde kvartslampa, en sorts solarium. Han kunde långt upp i åren stå på händer mot en vägg.

Gustaf dog den 2 april 1939, bara några dagar efter sin 80-årsdag.

*Sammanfattning av
Monika Moberg Kilefors*

Friluftsmuseer

Utomhus – Fornbyn i Skara och andra friluftsmuseer

Västergötlands Fornminnesförenings tidskrift 2021–2022

Redaktör är Anna Lokrantz. Bildbearbetning: Ragnar Sigsjö. Redaktionskommitté: Eva Björkman, Anna Maria Claesson, Kerstin Lorentz, Claes Mörner, Ragnar Sigsjö och Kristina Wadensten. Omslagsbild och försättsblad: Thomas Carlquist.

Eftersättsblad: Ulf Bodin.

Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB.

ISBN 978-91-527-5194-7

ISSN 0347-4402

Lagom till nyår damp en vacker bok om våra friluftsmuseer ner i våra brevlådor. Fornbyn i Skara är ett känt och mycket omtyckt utflyktsmål, som fyllde 100 år 2021. I Västgötabygden nr 4 2021 finns en lång artikel om firandet den 13 juni samma år.

”Det första embryot till ett friluftsmuseum skapades 1914 – då Västergötlands Fornminnesförening redan hade existerat i 51 år – när tre ryggåsstugor från Hornborga, Kungslena och Rackeby flyttades till Stadsparken”, konstaterar Ragnar Sigsjö, ordförande i Västergötlands Fornminnesförening, och Luitgard Löw, museichef för Västergötlands museum, i förordet till boken.

Mattias Bäckström, docent i idé- och lärdomshistoria, är författare till artikeln om Friluftsmuseets tidiga idéhistoria. Artur Hazelius hävdar att Skansen är världens äldsta friluftsmuseum, som grundades 1891, men det fanns redan tidigare friluftsmuseer enligt samtida etnologer. Som exempel tas upp 1700-talets engelska parker. Det äldsta nordiska exemplet är när Oscar II lät flytta en stavkyrka och tre andra hus till sin kungsgård Bygdøy utanför Oslo.

Ramnaparken i Borås

Iréne Arvidsson, fil.mag. i pedagogik och förskollärare. Hon har varit verksam som lärarutbildare vid Högskolan i Borås och är ordförande i De sju häradernas kulturhistoriska förening – en förening som vi har uppmärksammat i Västgötabygden vid flera tillfällen.

En resa i båd tid och rum är huvudrubriken på hennes artikel i boken med anknytning till De sju häradernas kulturhistoriska museum, Borås Museum och Textilmuseet.

De sju häradernas kulturhistoriska museum bildades 1904, och det är givetvis uppenbart att museet kom att

Insidan av omslaget.
Foto: Thomas Carlquist

bli ett Sjuhärad i miniatyr, där det textila hantverket och den framväxande textilindustrin hade en betydande plats.

Ramnaparken vid Ramnasjön har en lång historia. En viss apotekare, Hjalmar Lind, hade köpt in mark av bönderna i trakten för att använda den till en privat park, men han donerade senare marken till Borås stad.

1911 fick De sju häradernas kulturhistoriska förening stadsfullmäktiges tillstånd att i Ramnaparken, som den kom att kallas, uppföra de byggnader som föreningen innehade eller kom att äga. Idag finns drygt ett tiotal byggnader i parken. Mest kända är kanske Ramnakyrkan, Gästgivaregården från Ramslätt, förläggargården Fällhult, Nymanska gården och Ohlsonska gården.

Ett museum under bar himmel

Luitgard Lööws artikel är rubricerad Lilla Skansen i Västergötland. Friluftsmuseet i Fornbyn, historia och koncept.

”År 2019 fyllde Västergötlands museum hundra år och jubileet firades genom att en liten permanent utställning om det västgötska landskapet öppnades. Två år senare fyllde även det mindre, till museet anslutna friluftsmuseet, hundra år som då förärades med en mobilapp, Fornbyäventyret, som ledsagar besökarna genom området och berättar mer om byggnaderna ...”

Så inleder Luitgards Löw sin artikel, som förutom text innehåller en rad bilder. Under rubriken Fornbyn i Skara, med en färgglad karta och illustration av Christina Jonsson, visas alla byggnader i Fornbyn med byggnadernas historia och flyttningen till Skara på sin tid som t ex ett missionshus från Daretorp.

Boken inneåller även sju aktuella och antikvariska artiklar, som t ex om ett unikt bronsåldersfynd i Alingsås, som nyligen visats i Vetenskapens värld i TV.

Monika Moberg Kilefors

Skogsprojekt vid Dammsjöås

Sex kilometer utanför Alingsås och bortom byn Maryd, ligger det gamla torpet Dammsjöås med mangårdsbyggnad, undantagsstuga och ladugård samt ängsmark och skog med mosse. Totalt omfattar fastigheten ca 17,7 ha.

Torpet och tillhörande skogs- och åkermark ägs sedan 1987 gemensamt av Alingsås Hembygdsförening och Alingsås Friluftsklubb, då den siste brukaren Allan Karlsson, testamenterade detta till föreningarna. Vid överlåtelsen var torpets byggnader i relativt nedgången skick, men det har rustats upp av frivilliga krafter inom föreningarna. Dessa kommer också fortlöpande att ansvara för underhållet.

Vård av torpets skog och mark sker genom viss avverkning. Ängarna hålls öppna med hjälp av får och kreatur men även med utökad slätter.

Här är några bilder från vårt senaste skogsprojekt.

Sven-Åke Mökander

Dammsjöås. Sven-Åke Karlsson sågar ved i skogen till avsalu. Foto: Sven-Åke Mökander.

Dammsjöås. Christian Odgård funderar inför ett skogligt projekt med stöd från skogsstyrelsen. Foto: Sven-Åke Mökander.

Dammsjöås. Peter Junker med transportfordonet "järnhästen" i svår terräng. Foto: Sven-Åke Mökander.

Brutna ben eller kapade fingrar?

Alla besökare (medlemmar eller ej) är olycksfallsförsäkrade (utan självrisk) vid föreningens egna arrangemang. Alla ideellt arbetande är också olycksfallsförsäkrade under arbete åt föreningen.

Lär dig mer om hur försäkringen gäller
>> sakerforeningsgard.se

Skrivardag på Vara folkhögskola

Lördagen den 8 oktober 2022 fick jag, tillsammans med Ann-Britt Boman och för Fristads Hembygdsförenings räkning, förmånen att delta i en skrivardag på Vara folkhögskola.

Det handlade om hur vi ska kunna bevara våra berättelser för framtiden och om att skriva och ge ut hembygdsböcker. Vi var 20-25 deltagare från hembygdsföreningar i Västergötland.

En del hade med sig egna utgivna hembygdsböcker och det fanns möjlighet att titta på och ta del av dessa, vilka lades ut som en litteraturutställning i den lokal som vi vistades i under dagen.

Prisma VG

Jessica Bergström, Förvaltningen för kulturutveckling, presenterade Prisma Västra Götaland, samverkansplattformen och webbplatsen om samhällsutvecklingen i Västsverige från 1850 till idag.

Målet för Prisma VG är att:

- Sprida kunskap kring industrisamhället.
- Ge verktyg så att alla får möjlighet att bidra till berättelsen.
- Öka antalet besökare till stora och små besöksmål.

Till Prisma VG kan man bidra med berättelser, om platser, människor och händelser som skapat det samhälle vi lever i idag. Och det finns många sätt och möjligheter att berätta, t ex via text, bild, ljud, film, mobilguide.

Tema för 2023 är – Kraft och energi

Berättelser på detta tema efterlyses. Se exempel nedan!

Från bondesamhälle till industrisamhälle och vidare in i framtiden.

- Hur gick det till innan vi hade elektricitet?
- Kvarnar, sågar och andra vind- eller vattendrivna småindustrier.
- Modern teknik, vart är vi på väg?
- Hur har elektriciteten förändrat samhället?
- Hur ska vi klara försörjningen framöver?

Webbadressen för Prisma VG är: www.prismavg.se

Jessicas tips

Jessica Bergström delade också med sig av några tips till den som skriver:

- Hitta det som berör, som får läsaren att känna något!
- Våga vara personlig!

Jessica Bergström, utvecklare, Prisma Västra Götaland visade hur vi kan bevara våra berättelser för framtiden.

Foto: Monika Moberg Kilefors

- Testa att göra en mindmap innan du börjar skriva!
- Håll dig till temat! Berätta bara det som är relevant för historien!
- Årtal och annan ”hård fakta” kan presenteras i en faktaruta.
- Bilder lockar till läsning, särskilt bilder med människor.

QR-koder

Jan-Olof Berglund, Västergötlands hembygdsförbund, pratade om möjligheten att skapa och använda QR-koder för att enkelt länka till webbplatser, appar, biljetter – i samband med t ex kulturevenemang och mycket mer.

Att ge ut hembygdsböcker

Ann-Britt Boman, Fristads Hembygdsförening, föreläste om att skriva och ge ut hembygdsböcker och vad man ska tänka på när det gäller hembygds litteratur:

- Kombinera intressanta nutidsskildringar med historiska fakta.
- Ta hjälp av den som kan det tekniska hantverket, men tänk först själv igenom hur du vill kombinera text och bild!
- Ta nya bilder om dugliga bilder saknas och ta hjälp även med detta, om det behövs!
- Sök pengar ur fonder och hos kommunen!
- Gör tidigt en grovstruktur och organisera materialet!
- Tänk igenom vad som är syftet med boken!
- Var inte rädd för att redigera och göra nödvändiga förbättringar!
- Gör person- och ortsregister!

- Satsa på formgivningen med luftig layout!
- Använd människor som utgångspunkt i berättelserna med personporträtt och personliga inslag!
- Tipsa om mer läsning genom litteraturförteckning och nämn vad du själv använt dig av!
- Snåla inte på tryckningen! Använd färg!

Frågestund

Under eftermiddagen fanns också möjlighet till diskussion och frågestund, då man kunde be om råd när det gällde egna pågående skrivprojekt.

Ann-Britt Boman, redaktionskommittén, Västgötabygden och Ebba Jacobsson, Studieförbundet Vuxenskolan höll i detta.

För mig var det en intressant och givande dag. Jag passade på att titta mig lite omkring på Vara folkhögskola med dess vackra Referensbibliotek och elevbibliotek en trappa upp i byggnaden.

På området finns också Vara folkhögskolas elevförbunds forngård och museum, byggt 2015, och som främst visar lantbruksföremål från 1700-1800-talet samt några vackra äldre museibygnader:

- Naumstugan, tingshus från 1600-1700-talet, ditflyttat 1934.
- Örslöastugan, storbondestuga från 1700-talet, ditflyttad 1947.
- Ladugården från Tengene, byggd 1840, ditflyttad 1938.
- Väderbenstampen, byggd på 1870-talet i Bäresberg, ditflyttad 1938 och nyrenoverad 2016.

*Eva-Lena Liljedahl
Fristad*

Ett litet hus utanför Kinna

I Gullberg, utanför Kinna, finns ett litet hus vid foten av berget. Vad kan detta vara? Galler finns vid varje sida om ingångsdörren. Denna är för övrigt inte stängd. Till huset finns det en väg. Denna är förstärkt så att tyngre bilar ska kunna köra där.

De flesta tänker nog på att berget är ihåligt. Någon form av bergrum och att det lilla huset är en hemlig ingång dit.

Så kan det nämligen vara på en del platser. Men så är inte fallet. Huset, som håller på att förfalla, är resterna av ett fryshus. Sådana vet numera inte många vad det är!

Huset i fråga byggdes i mitten av 1950-talet. I huset fanns det frysäck och dessa hyrdes ut. Ägare till ett fryshus var ofta en förening. Delägarna till fryshuset hade ett eller två fack för frysta varor. Det gick också att frysa in mat. Livsmedelsindustrierna började i slutet av 1940-talet frysa in varor. Det kom frysdiskar till affärerna. Hushållen kunde inte förvara de frysta varorna. De flesta personer menade att varje hushåll inte kan ha egen frys. Så det bildades föreningar som byggde större frysanläggningar.

I Kinna installerades större frysanläggningar med speciella skåp, som kunde hyras ut i större hyreshus. Exempel på sådana finns i minst två fall.

Det lilla fryshuset i Gullberg utanför Kinna. Foto: Privat.

I Gullberg bildades en andelsförening. Fryshuset byggdes och facken fördelades på andelsägarna. Tanken fanns att ingen person skulle köpa en egen frys. Först vid 1950-talets slut började Bosch och Elektrolux erbjuda frysskåp eller boxar för infrysning och förvaring av frysta varor. Så har det fortsatt. Istället avvecklades de speciella utrymmen som innehöll kollektiva frysutrymmen. I dag står fryshuset i Gullberg öde och påminner om en tid som är viktig att komma ihåg. Tidigare fick folk vid jakt och fiske och även vid normal slakt konservera sina produkter.

Tillsammans med tvättmaskinen och oljeeldningen var frysarna ett viktigt medel för kvinnors arbete. Hushållet blev mycket lättare att sköta. Och det kunde naturligtvis också skötas av en karl.

*Sören Svensson
Kinna Hembygdsförening*

Självbindaren såg dagsljus efter 25 år i Eggvenas gömmor

Den yngre generationen stod och tittade på när Lennart och Börje började veckla ut stag och flytta hjul hit och dit. Sen koplades traktorn till. Skulle allt snurra/klippa som det borde? Efter lite smörjning och knack med släggan så fungerade maskineriet.

Det hela började på ett styrelsemöte i början av året, när en styrelsemedlem frågade om det inte var dags att köra självbindaren innan kunskapen försvann?

Den frågan tog över hela mötet. Jag som är ett ”stadsbarn” blev ju enormt nyfiken på detta.

Var pratar vi om och var finns denna sak?

Det blev fin förklaring (tur att Google finns ibland). Men de kom fram till att det var minst 20–25 år sedan den kördes.

Hur som helst så beslutade vi att göra ett försök till hösten.

Precis efter vi hade fattat beslutet kom vi på följande: Var kan vi köra självbindaren?? Det blev en fråga som vi måste lösa innan vi gick vidare...

Men lösningen kom efter någon dag,

Det fanns en liten plätt vi skulle kunna köra självbindaren på.

Nu var projektet igång på allvar.

Våren kom och vi letade upp alla dukar och kontrollerade så att alla dukar var hela. De hade klarat sig bra i Lennarts lada under dessa år

Efter några veckor samlades vi för att titta till själva bindaren! Till vår glädje verkade allt finnas kvar och allt såg helt ut.

Projektet tog nu lite semester.

Sommaren gick och först nu fick vi ta ut självbindaren ur sitt gömställe.

Nu började arbetet med att kolla alla funktioner på

självbindaren. Sen var det bara att vänta på att havren skulle mogna och bra skördeväder.

Det blev en liten fin söndageftermiddag då de ville se hur man skördade förr.

Vi hade verkligen tur med vädret, gassande sol och vindstilla. Samtidigt på fälten omkring oss så gick de moderna skördetröskorna för fullt.

Gammalt skördesätt mötte nytt skördesätt...

*Ronny Norrman, ordförande i
Eggvena Hembygdsförening*

Eftersom vi oerfarna inte visste hur man körde självbindaren så fick vi ta hjälp av 85 åriga Ingemar Öberg. Han skötte uppgiften lika bra som solen sken den dagen.

Vi oerfarna fick sköta traktorn och dokumentera allt på bild, så att vi förhoppningsvis kan köra igen om 5 år.

Vi körde ihop en del kärvar som förhoppningsvis blir några julkärvar.

Byggnadsvård

– gammal kunskap i nya händer

Ett hus som tillhör Hus till Hus byggnadsåtervinning i Alingsås. Foto: Peter Backenfall.

De senaste åren har intresset för byggnadsvård ökat. TV-program som *Det sitter i väggarna*, Facebook-sidan samt *Vi räddade ett ödehus* rönner stort intresse. Frågor om hållbarhet och återbruk är ämnen som påverkar och engagerar. Yngre generationer har kanske i högre grad än andra insett att jordens resurser inte är oändliga och vill som en del av sitt ansvar ta vara på och renovera gamla hus. Det vilar något vackert över tanken att ta vid som en i raden av husägare och känna in husets unika förutsättningar och behov och så småningom lämna över till nästa ägare. Men varför är det viktigt även för hembygdsrörelsen att engagera sig i byggnadsvårds- och hållbarhetsfrågor?

Hembygdsföreningarna äger och förvaltar ett antal byggnader. Att ta hand om dessa är en utmaning, då kunskapen om byggnadernas byggnadssätt och vårdbehov inte är självklar. Många av dagens hembygdsaktiva har växt upp på 1950–1960-talen då plastfärger och andra material gjorde sitt inträde. Det skulle gå fort

att t ex måla och helst skulle färgen täcka ytan med en strykning. Man hade heller inte koll på hur de nya färgerna påverkade långsiktigt, vilket ofta resulterade i att det målade träet inte andades och ruttnade.

Ta hjälp av expertis

Våra hus är ofta byggda med gammal teknik och med kunskap som förvärvat, testats och traderats i generationer. Idag vet vi att mycket av det som då användes står sig väl, även med modern kunskap. Det är därför viktigt att vi tar hjälp av byggnadsantikvarisk expertis för att få kunskap om vilka vårdbehov som finns och, om vi själva saknar tekniskt kunnande, anlitar hantverkare som kan material och metoder som passar i sammanhanget. Länsstyrelsen erbjuder bidrag för att genomföra sk vård- och underhållsplaner för de byggnader som har behov av en fackmannamässig bedömning. Förvaltningen för kulturutveckling har byggnadsantikvarier som är dedikerade för länets äldre byggnadsbestånd och kan utföra dessa vård- och underhållsplaner.

Många är de människor som intresserar sig för historia och har ett intresse för såväl sitt eget, som andras

hus. Kan hembygdsrörelsen engagera dessa människor är mycket vunnet. I Herrljunga Hembygdsförening funderar man på att starta en byggnadsvårdssektion för att samla engagerade byggnadsvårdsintresserade, som ett sätt att vårda föreningens över tjugo äldre byggnader men också kunna erbjuda kurser i byggnadsvård, exempelvis fönsterrenovering, timring, målning med mera. Det kan också vara ett sätt att föryngrar hembygdsrörelsen och slå ett slag för hållbarhetsfrågor. Föreningen anordnar också bagageloppisar för att bidra till kretsloppstänket och låta begagnade prylar få en andra chans hos nya ägare.

Hembygdsvårdsförbundets Byggnadsvårdpris

För några år sedan instiftade Västergötlands hembygdsförbund ett särskilt pris för att uppmärksamma frågorna, det s k Byggnadsvårdpriset. Priset syftar till att uppmärksamma och öka medvetenheten om byggnadsvård och god byggnadskultur i Västergötland.

Priset kan delas ut till hembygdsförening eller privatperson/er som genomfört väl utförd renovering/upprustning i god byggnadsvårdsanda av befintlig byggnad eller vid nyuppförande och anpassning till äldre sammanhang/miljö eller till hembygdsförening eller privatperson/er som i sin byggnadsvårdsgärning verkat för att kunskaper om byggnadsvård hålls vid liv och utvecklas.

För byggnader som renoverats/upprustats och erhållit VHBF:s pris kan länsförbundet nominera objektet till Sveriges hembygdsförbunds byggnadsvårdpris. Byggnadsvårdpriset har hittills delats ut vid två tillfällen – 2020 gick utmärkelsen till Bjurbäcks Hembygdsförening och 2021 tilldelades Tage Brolin priset.

Satsning på byggnadsvård

Västergötlands hembygdsförbund har tillsammans med bl a Förvaltningen för kulturutveckling initierat en långsiktig satsning på byggnadsvård, med start under våren i form av digitala inspirationstillfällen under arbetsnamnet ”Gammal kunskap i nya händer”.

Satsningen innehåller flera delar: Digitala kunskapspass är tänkta att grunda för lokala studiecirkel i praktiska moment. Som ytterligare en del i satsningen kan intresserade hembygdsföreningar bjuda in till praktiska moment i byggnadsvård, det kan t ex handla om att koka rödfärg, skrapa hus, renovera fönster med mera för att locka allmänhet och intresserade till hembygdsföreningarna och byggnadsvårdsarbetet.

Vår förhoppning är att satsningen kan generera ny kunskap, välskötta hus och fler medlemmar.

Häng med!

*Peter Backenfall
Herrljunga Hembygdsförening*

Hembygdsföreningen beslutar sig för att ta emot Göranssons lusthus på Alingsåsvägen och flytta den till hembygdsparken på Haraberget. Herrarna på bilden är Hans Elvingsson, Thore Lindberg och Svante Eriksson. Foto: Peter Backenfall.

Lusthuset flyttas en väldigt tidig morgon till sin plats på Haraberget i Herrljunga. Foto: Peter Backenfall.

Från artikelförfattarens samlingar.
Foto: Peter Backenfall.

Berättarkväll i Marbäck med Alvar Johansson

Alvar i Skattegår'n spelade fiol vid hembygdsföreningen i Marbäcks berättarkväll i höstas. Foto: Privat.

Alvar i Skattegår'n har han alltid kallats, den nu 87-årige bonden i Marbäck.

Vid hembygdsföreningens berättarkväll den 14 november 2022 fick vi, som var där, veta att Alvar en gång hade kunnat bli konsertviolinist i stället för bonde.

Det började när han var barn och hans far John ofta satt och spelade fiol i köket tillsammans med ett par grannar på kvällarna, när lagårdssysslorna var avklarade.

15 °C

Håll 15 °C underhållsvärme i byggnader med vatten i ledningarna – annars kan ersättningen minska eller helt utebli vid frysskada. Alternativt, töm ledningarna och kallställ.

Alvar fick pröva sin fars fiol och det visade sig att han var musikalisk och borde kunna bli duktig på instrumentet. John talade med läraren och kantorn i byn, Sture Rasmusson, som tog sig an den begåvade pojken. Men snart kom det till en punkt, där Rasmusson förklarade att Alvar behövde mera avancerad fiolundervisning.

Vid samma tid bodde konsertmästaren Folke Lundin vid Toppsjön utanför Brunn. Denne var villig att undervisa Alvar, som nu kom att resa med bussen till Toppsjön under flera års tid. Men när han fyllt arton år, var det dags att gå vidare. Konsertmästare Lundin tyckte, att Alvar skulle pröva för inträde i en symfoniorkester i Borås eller Göteborg.

– Han blir säkerligen antagen, om han utantill spelar en gavott, som jag har föreslagit, förklarade Lundin. Men där satte pappa John stopp.

– Alvar ska inte bli violinist. Han ska bli bonde, sa John.

Konsertmästare Lundin blev besviken.

– Nu när jag har lagt ner så mycket arbete på honom!

Alvar blev nog lite besviken också, men John sa med erfarenhet och auktoritet:

– Blir du bonde har du alltid mat på bordet. Du har bröd, du har potatis och du har kött.

Alvar lyssnade till sin far och blev bonde, men han fortsatte att spela genom åren, ibland vid olika tillställningar. När pandemin 2020 stängde in oss i våra bostäder, uppmuntrade Alvars fru Pia honom, att göra övningarna på fiolen till en daglig sysselsättning.

Alvars berättelse varvades med en fiolrepertoar, som bestod av både visor, gamla örhängen och klassiska stycken. Han sjöng också Harriet Löwenhjelm tonsatta dikt Beatrice Aurore – så känsligt och vackert som knappast någon annan gammal mansröst kan överträffa.

Det blev en föreställning som glädde oss åhörare i hög grad.

Slutligen förklarade Alvar, att han var nöjd med sitt val att bli bonde och inte violinist.

– Jag skulle ha gjort samma val idag, sa han.

Då reste sig en av åhörarna och menade att Alvar hade valt rätt.

– Jag lyssnade på en konsert i Jönköping för ett antal år sedan och satt på första raden så att jag såg musikerens skor på undersidan. Nästan alla hade hål i sulorna.

*Bo Carlsson
Marbäck*

Bilder från Nossebro

Traditionsenligt har hembygdssföreningen i Nossebro gett ut sin hembygdsskrift, nu som nr 34. Under åren har hundratals artiklar med mängder av bilder berättat om liv och leverne i Essunga kommuns centralort Nossebro.

BOCA – en känd husvagn i Nossebro

– Vintern 1962 byggde Arne Bornhall och Ingemar Carlson en husvagn i ett källargarage i Nossebro. De hade tröttnat på att tälta och beslöt haka på den nya trenden husvagnssemerster. Senare samma år startade de företaget BOCA och började serietillverka Nossebrovagnen. Idag, sextio år senare, finns ett litet fåtal välvårdade vagnar kvar, inleder Börje Andersson sin artikel i årets hembygdsskrift Bilder från Nossebro.

Husvagnar var något för framtiden på 1960-talet. Bornhall och Carlson satsade stort och köpte ett gammalt lokstall av VGJ, som duon rustade upp. Lokalerna stod klara i februari 1963. De satsade på kvalitet och modernitet. Modell nr 3 vägde 490 kilo och hade bl a fem bäddplatser, gasolspis, värme, diskho och tvättställ.

Den måttbeställda köksinredningen beställde man från Rahms Snickeri i Nossebro.

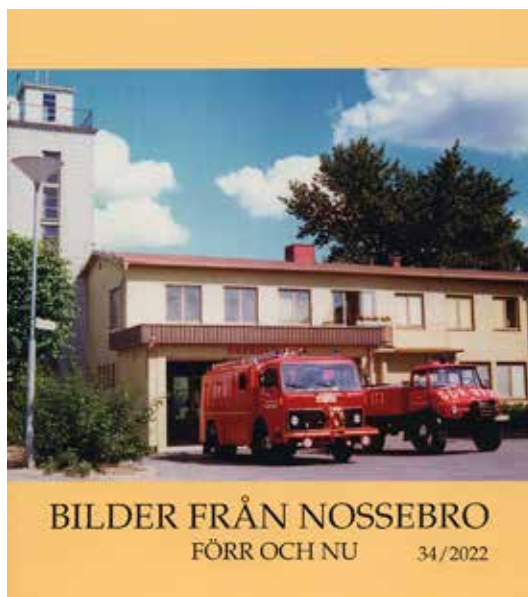
Förutvarande medhjälpare berättar om BOCA som en gedigen husvagn, där allt byggdes för hand. Paret Bengt och Desirée Jansson köpte sin första husvagn 1966. Den tredje blev deras 1969, som de fortfarande använder. Efter tio år avslutade Bornhall och Carlson sitt partnerskap.

Kommunala dagmammor, en svunnen epok

Börje Andersson har även skrivit en intressant artikel om de allra första kommunala dagmammorna i Essunga. År 1971 anställdes den första, Tora Lennermo. På 1980-talet fanns 40 dagmammor i kommunen. Idag finns inga. Dels fanns dagmammor som tog emot barnen i sina egna hem, dels de som samarbetade i en hyrd lokal.

Anna-Lisa Ahlén, började som dagmamma 1974 i sin lägenhet i kvarteret Gullregnet, och hon tog under alla år emot barn i sitt eget hem. Katarina Enström och Eva-Lena Bäcklund började som dagmammor i de egna hemmen men bildade och ingick senare i det första familjedaghemmet i kommunen.

Kerstin Abelsson berättar om ett möte med **Ingrid Ansbjer**, som bor i Skogsvillan i Nossebro. Ingrid är född 1927 och dotter till August, en torpare under Koberg. De var tretton syskon i två kullar, då Augusts första fru dog vid förlossningen av två tvillingflickor. Ingrid berättar om en fin och lycklig barndom. Alla hjälptes

Gamla brandstationen på Storgatan 1 i Nossebro. I redaktionskommittén ingår: Ingegerd Johansson, K-J Augustsson, Börje Andersson och Kerstin Abelsson. Medarbetare i detta nr är även Stig Ribbing och Tomas Bornhall. Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB 2022.

åt med det som de kunde. Det var lång väg till skolan, och Ingrid minns att de gick tre år i småskolan, men det var så lång väg att de bara behövde gå varannan dag till Kolbacken, långt in i Kuleskog.

Anders i Krusegården

Anders Andersson föddes 1919 på Pershult i Främme-stad. 1946 gifte han sig med Anna Kristina Johansson född 1920 i Stora Mellby. 1949 arrenderade paret Bäreberg 1:10 Krusegården. De drev jordbruket med sju kor, grisar och en ardennerhäst som användes i jordbruket tillsammans med en lånad häst.

På en del av marken anlade Nossebro Municipalsamhälle en soptipp och i arrendatorns arbete ingick att sköta sophämtningen. Om detta skriver Ingegerd Johansson med Sune Andersson och Margareta Andersson som uppgiftslämnare.

Det finns mycket mer att läsa i hembygdsskriften som t ex Skomakare Per som var toffelspecialist, Simskola vid gamla badet på 1940-talet, Stig har åkt på nästan 600 larm, Då vann korlaget Bäckan Bjärkecupen plus flera artiklar och många foton..

Monika Moberg Kilefors

– d'Orchimont en dundrande åska –

Vilhelm Albrekt d'Orchimont har beskrivits ”Som en dundrande åska, åtföljd av ett uppfriskande regn och leende solsken.” Detta tillmäle gjorde honom fruktad, men också älskad av sina underlydande och länsinvånare. En som särskilt fick känna av det förra var en bondfru som övertalat sin dräng att mörda maken.

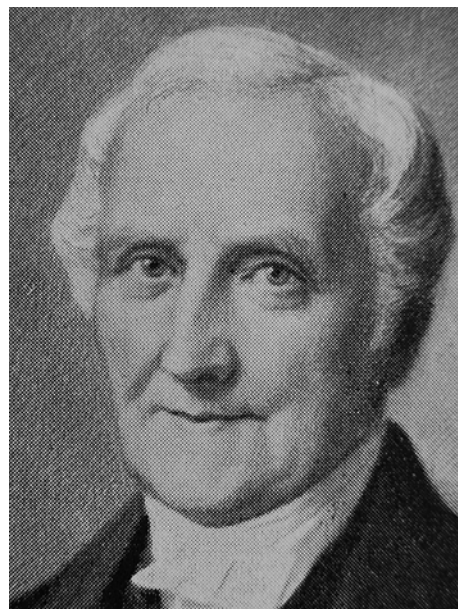
Den sedan 1838 tillsatte landshövdingen i Skaraborgs län Vilhelm Albrekt d'Orchimont var en man med skinn på näsan. Kanske allt hade grundlagts redan i hans barndom.

Vilhelm Albrekt d'Orchimont föddes den 28 juni 1783 i Marstrand som son till Carl Ferdinand Johan d'Orchimont och Anna Christina Bundsen. Släkten härstammade från Luxemburg och dess förste kände medlem lär ha varit Arnauld de Granson, som var greve av Chiny och levde på 900-talet. Då grevetiteln ärvdes endast av äldste sonen fick den yngre sonen Godfroy söka sig till nya jaktmarker. Genom att bygga slottet Orchimont skapade han en ny framtid och ett nytt namn: d'Orchimont. Det är därför han som kom att räknas som ättens stamfader.

Många hundra år och generationer senare utvandrade den franske kaptenen Jean d'Orchimont (1686–1754) till Sverige och blev enligt källorna språklärare i franska i huvudstaden. Dennes sonson Carl Ferdinand Johan d'Orchimont (1757–1824) slutade sina dagar som nyligen adlad armémajor i Strömstad och blev pappa till kapitlets huvudperson: Vilhelm Albrekt d'Orchimont.

Äldst i syskonskaran

Skinnet på näsan grundlades säkert, som tidigare nämnts, i hans barndom. Vilhelm Albrekt fick nämligen femton syskon och var äldst i syskonskaran. Sannolikt fick han rycka in som en slags pappagestalt då och då när fadern var ute i fält och krigade. Att Vilhelm Albrekt d'Orchimont skulle följa i sin fars fotspår och bli militär i olika befattningar var tämligen självklart.

Vilhelm Albrekt d'Orchimont, landshövding i Skaraborgs län, 1838–1851.

Denna karriär blev framgångsrik. Han började som fänrik, därefter steg han i graderna allteftersom till ett mångårigt chefskap som överste för Västgötadals regemente tills han slutligen kröner karriären som generalmajor och förste adjutant för Hans Majestät Konungen, Karl XIV Johan. Dessutom hade han deltagit i såväl det norska kriget (1809) som det tyska kriget (1813–1814). Den militära banan kom dock att avbrytas då han utnämndes till vice landshövding i Örebro 1834. Tre år senare tillsattes han därefter som vice landshövding i Skaraborg innan han alltså blev ordinarie den 9 mars 1838. Med d'Orchimonts bakgrund var det därför kanske inte så konstigt att han senare som landshövding ställde ovanligt höga krav på sina medarbetare och fordrade att bli åttlydd i minsta detalj. Ordning och reda är ju som bekant a och o för alla militärer. Det hade dock det goda med sig att länet, som sjunkit ner i en törnrosasömn med företrädarens goda minne, rycktes upp och länsstyrelsens arbete kom i gång igen.

Sedan några år tillbaka var Vilhelm Albrekt d'Orchi-

Västergötland är fantastiskt!
Läs västgötabygden!

mont adelsman sedan fadern blivit adlad som belöning för sina militära insatser. Nu blev han själv adlad, under namnet Dorchimont. Efter faderns bortgång återtog han dock namnet d'Orchimont på grund av dess högre rang vid riddarhuset.

Mordprocess i Mariestad

Under sin landshövdingetid (1838–1851) blev Vilhelm Albrekt d'Orchimont ofrivilligt indragen i en mordprocess vid Mariestads tingsrätt. Omständigheterna bakom detta var att en västgötabonde mördades under mystiska förhållanden på 1840-talet. Rättegång följde, och snart framkom det att bondfrun hade övertalat sin dräng att mörda maken. Drängen erkände, men kvinnan vägrade hårdnackat att göra detsamma. I ett desperat läge tillkallades d'Orchimont. På sitt speciella vis tog han itu med problemet i följande ordalydelse:

”Så har jag dig nu här ditt förtorkade helvetes vedträd, inte frågar du efter domare, inte frågar du efter präster, inte frågar du efter vår Herre i himmelen, inte efter djävulen i helvetet, men du måste väl åtminstone ha respekt för en gammal knekt, din attans tusan djävul”.

Bondfrun skulle ha blivit så skräckslagen att hon genast förklarade sig skyldig till mordet. Landshövdingen var tydligen inte att leka med. Trots att d'Orchimont kunde bli fruktansvärt arg åt vissa saker i ena stunden blev han i andra både skojfrisk och glad. Det senare var nog tur för en yngre tjänsteman i länsstyrelsen, som en dag beslöt skoja med landshövdingens oförmåga att inte läsa igenom alla papper som skulle skrivas under. Med sin vana trogen skrev han under ett oläst dokument. Under verkliga förhållanden hade det blivit d'Orchimonts sista namnteckning. Dokumentet innehöll nämligen hans egen dödsdom! Om han lärde sig något av detta förtäljer inte historien. Ett gott skratt fick han nog i alla fall. Året efter hustrun Fredrica Nilssons (1788–1850) död, den 7 januari 1851, avgick d'Orchimont som landshövding och flyttade till Klara församling i Stockholm. Det var också i huvudstaden som han avled den 20 december 1861 till följd av ett slaganfall. Sin sista hyllning fick den forne landshövdingen av sina länsbor i samband med begravningen. Den ägde rum tio dagar senare på Leksbergs kyrkogård, ett par kilometer utanför Mariestad. Vilhelm Albrekt d'Orchimont efterlämnade fyra barn, varav sonen Carl Johan Ferdinand gick i faderns fotspår. Han blev militär, sedermera arméöverste, och var en period dessutom hovstallmästare vid Stockholms slott.

*Tony Högsta
Skövde*

Ge gärna en gåva till Tengelandsfonden!

Har du problem att komma på en lämplig födelsedagsgåva till den som redan har allt eller funderar du på att skänka en gåva för att hedra minnet av en person som har gått bort?

Vet du om att du kan ge en gåva till Tengelandsfonden? Ditt stöd är värdefullt och bidrar till att stötta personer som gör ett viktigt arbete för vårt kulturarv.

Vem var Tengeland?

Folke Tengeland (1913–1979) hade varit redaktör för Västgötabygden i över 20 år, då han tragiskt avled i en trafikolycka den 20 november 1979. Dagen före hade han mottagit Skaraborgs läns kulturpris för att han genom mångårig verksamhet bidragit till att fördjupa och bredda kunskapen om Västergötlands rika hembygds-kultur.

Tengelandsstipendiet

Penningssumman skänktes av familjen till en stipendiefond att utdelas i samband med förbundets årsstämma. I familjen Tengelands gåvobrev står att ”avkastningen från minnesfonden skall tilldelas person, förening eller liknande som i likhet med Folke Tengeland bidragit till att fördjupa och bredda kunskapen om Västergötlands rika hembygds-kultur”.

Tengelandsstipendiet har delats ut varje år sedan 1981. En kommitté bestående av två styrelseledamöter från förbundsstyrelsen och en representant för familjen Tengeland utser stipendiaten. Prissumman är f n 7 500 kr.

Senare har tiderna förändrats och avkastningen på fonderade pengar har sjunkit sedan fonden bildades.

En insamling till Tengelandsfonden brukar göras vid hembygdsförbundets årsstämmor, men under senare år har några av stämmorna genomförts digitalt och det har därför inte gett några insättningar till fonden.

Bankgiro eller swish

Kommittén tar tacksamt emot förslag på stipendiaten. Tengelandsfonden har ett eget bankgiro 5760-9018 och swish 123 358 23 68 för minnesgåvor m m. Kontakta gärna vårt kansli för mer upplysningar.

Se våra adresser på sidan 31.

*Jan-Olof Berglund
vice ordförande och kassör
i VHBF*

Ett stort TACK till Leif Brunnegård!

Leif har under många år under signaturen Håkansson skrivit Tankar från bögda. Leif har nu meddelat att han med ålderns rätt sätter punkt för denna sida i Västgötabygden. Tack Leif för alla kåserier. Vi hoppas att du inte helt slutar skriva utan sänder in texter och artiklar även i fortsättningen.

Med tanke på ekonomi och andra frågor i den tid vi lever i nu, så publicerar vi på nästa sida åter dina tankar från nr 1 2020 med Börje Brorson som tecknare.

Monika Moberg Kilefors

Laddstället

Det är eftermiddag
jag är trött
och behöver ladda batteriet
vid det här laget.
Då sätter jag mig på soffan
vid gaveln,
för där sitter uttaget.

*Karin Breman
vardagspoet från Varola*

Iakttagelse från en kvinna

På den privata skräphögen för att brännas,
har den ovetande mannen
lagt en fullt fungerande varpa.
Och hans hustru har nyss börjat på en vävkurs.

*Karin Breman
vardagspoet från Varola*

När en hade penga i näven

Illustration: Börje Brorson.

På sjuttitalt va ja bekanter mä en sum hette Gunnarsson å sum sålde toapaper å köksrulla te en hoper ICA-handlare runt i kring. En gång berätta han för mäk hur dä geck te när han sulle buta te en nuare Ford. Han åkte in te Olle i stan sum sålde Ford. Han geck in på kontort, satte säk ve skrivbort mett emot Olle å framförde sett ärende. Så häringa ungefär berätta han um hur affärn geck te.

Tankar från bögda

– Ja börja mä å berätta för Olle, att hemma i sockna har vi vart på rätt mö julakalas ätter jul. För dä mesta setter fruntimmera i ett rum å pratar körsstygn å barnuppfostran, vi gubba setter i dä andra rummet å språkar um jakt å biler. När ja berätta att ja sulle buta bil um ett tag feck ja fråga um var ja brukar buta bil. Ja svarte, att dä brukar bli mä Olle inne i stan. Dä sa en gubbe att mä Olle kan en bara göra affär en gång, å ett par andra necka å höllde mä.

Men vi har ju gjort affärer flere gånger du å ja Olle, så ja tänkte ja åker la in te däk.

Sketprat sa Olle, va vell du ha för en bil?

Ja berätta um va ja hade tänkt mäk, vecken årsmo-dell ja hade å hur långt han hade gått. Så tog jag upp kuvertet jag hade i flika, tog fram sedelbunten ja hade å la på skrivbort framför Olle å sa ”Jag betalar kontant sum vanlit.”

Olle tog penga, räkna å utbrast Dä va allt för lite, du får allt plocka fram lite te.

Dä svarte jag Dä ä dä sum gubba sa därhemma. Olle ble töster, grunna lite, räckte fram näven å sa Affärn ä klar.

– Å teminstingen ja va nöjder mä affärn, sa Gunnarsson mä ett leende.

Håkansson

**En levande hembygd
öppen för alla**

Mysigt med tända ljus i hembygdsgården i Ljungsarp vid grötfesten mellan jul och nyår.

Grötfest i Ljungsarp

Ljungsarps Hembygdsförening har anordnat den traditionella grötfesten mellan jul och nyår i Hembygdsgården. Ordföranden Ulla Andersson hälsade välkommen När gröten var serverad och alla var mätta och belåtna, underhöll Karin Nilsson från Sjötofta med ett fint och uppskattat program. Hon började med – Se nu tänds ljus – och fortsatte med bland annat – Jodding, En jul hemma, Stilla natt med flera och avslutade med O helga natt. Därefter serverades kaffe, kakor och godis. Ordföranden tackade Karin. Det var en trevlig kväll med god gemenskap.

*Laila Andersson
Ljungsarps Hembygdsförening*

Frågetävling i Hökerum

Frågetävling i Hökerum. Lag LRF med Hans Josefsson, Karl-Johan Lennartsson och Veronica Johansson blev segrare.

Museiresan

Bygga, putsa, mata, städa, vakta, värma, samla, fixa. Arbetsbiet stretar på. Städbi, putsbi, byggbi, vaktbi – varje bi har en uppgift och den är viktig för att bisamhället ska överleva.

Biet visar oss hur viktigt arbete är. Arbete ger oss mat och hus, kunskap och gemenskap. Arbete får vårt samhälle att överleva. Arbete är liv.

På museerna i Museiresan hittar barn arbeten och yrken från förr men även några som fortfarande finns.

Samla stämplor – få en present

Alla museer har olika aktiviteter och uppdrag att lösa. Fråga efter Museiresans pass på det första museet du besöker. I passet samlar du stämplor efter utförda aktiviteter. Efter tre stämplor får du en present.

Information om alla museer, öppettider och adresser med mera hittar du under varje museisida.

Sök på länken nedan för mer information:

<https://www.museiresan.se/alla-museum/>
NAV – Arbetslivsmuseer i Västra Götaland.

Hökerum, fortsättning:

Torsdagen den 20 oktober arrangerades i Kyrkans hus i Hökerum, Södra Vings Hembygdssförenings populära frågetävling för föreningslivet i bygden.

Kvällen inleddes med att Joakim Granström och Rebecka Engvall från Ulricehamns kommun, presenterade tankar kring ett konstprojekt utmed banvallen och med Vädersholm som tänkbar placering för ett kommande konstverk.

Ca 100 personer hade samlats för att vara med om denna trevliga tillställning där nio lag från traktens föreningar fick svara på 14 kluriga frågor under ledning av vår engagerade konferencier Anders Samuelsson.

Domarteamet Konrad Samuelsson, Anders Pettersson med Anders Nyström vid tangentbordet såg till att svaren från lagen rättades och poängen fördelades rätt.

Från köket fixade serveringsgruppen med kaffe, smörgås och hembakad kaka till pausen, som blev då hälften av frågorna var avklarade.

Efter 14 frågor och med alla rätt korades lag LRF med Hans Josefsson, Karl-Johan Lennartsson och Veronica Johansson som segrare. På delad andra plats placerade sig lag Rädda Tolken med Miles Mogren, Åsa Follin, Andreas Jansson och SPF med Lennart Johansson, Bo Göransson, Lars-Gunnar Ryström och på tredje plats kom lag Varnums Hembygdssförening med Patrik Johansson, Magnus Hallqvist, Ann-Louise Vingborn.

Insänt av Tommy Johansson, Hökerum

Jul på kvarnen i Gösslunda

I år firade Jul på kvarnen 10 år, då vi hyr ut kvarnen för en julmarknad. I samband med detta hade vi i Gösslunda Hembygdsförening, Lidköping, öppet i husen bakom kvarnen; Heddas Stuga, Glada hoppet, affären och Toftakiosken.

Kiosken – det senaste tillskottet

Kiosken, som har skänkts till oss, är det senaste tillskottet av byggnader i hembygdsföreningen.

I kiosken ordnade vi försäljning för första gången och det såldes korv, festis, glögg och pepparkakor. Det blev en succé med många kunder som uppskattade den charmiga kiosken! En del kunder blev nostalgiska då de i sin ungdom många gånger handlat i den, då den stod vid Toftabäcken i regi av Aspis.

Vi ser fram emot att öppna upp den igen någon gång vid kommande evenemang.

*Evelina Rigland
Gösslunda bygdegårdsförening
Lidköping*

Tittut i kiosken. Vad får det lov att vara?

Den som väntar på något gott behöver inte vänta länge.

I Toftakiosken såldes korv, festis, glögg och pepparkakor vid en julmarknad i Gösslunda.

I april 2021 hittades några bronsföremål av en orienterare i skogarna runt Alingsås. I Västgötabygden nr 3 2021 skriver Erik Fristedt om detta sensationella fynd från bronsåldern. I vetenskapens värld SVT 2 den 6 februari 2023 berättas det i en dokumentär om detta fynd. Foto: Tomas Karlsson 2021.

Sensationellt bronsåldersfynd på SVT-play

”Orienteraren och kartritaren Tomas Karlsson från Alingsås höll en aprildag på att mäta in höjdkurvor för en blivande orienteringskarta, när han bokstavligen snubblade över ett av de största bronsåldersfynd som gjorts i Sverige...” inleder Erik Fristedt en artikel i VB nr 3 2021.

Bronsskattens hemlighet

I SVT:s program Vetenskapens värld i tvåan den 6 februari 2023 visades tillsammans med Vikingakungens krigare filmen Bronsskattens hemlighet. I början av april 2021 fick som nämnts Tomas Karlsson syn på något som blänkte till i skogen i trakten utanför Alingsås. Ännu fler bronsföremål hittades och det visade sig att det här var det största depåfyndet från bronsåldern som någonsin gjorts i Sverige.

I dokumentärfilmen, som nu visas på SVT-play, får tittarna följa Göteborgs universitets arkeologer i sökandet efter svar. Vem och vilka var det som ägde föremålen? Varför ligger de just här i ett bergsområde i Alingås? Och kanske den viktigaste frågan – varifrån kommer föremålen?

Det är ett av de största fynd av föremål från yngre bronsåldern som någonsin gjorts i Sverige. Halsband, dräknålar, spiraler och stora armringar. Nu visar analyser att kopparen i föremålen kommer från Spanien.

För att tillverka brons behövs tenn och koppar. Men det finns inte i Sverige. I sökande efter svar begav sig därför professorn i arkeologi Johan Ling och hans forskarteam till Spanien.

Bronsåldern varade mellan 1700 f.Kr och 500 f.Kr.

Du som är historieintresserad har god tid på dig att titta på programmet, som kan ses på SVT-play fram till den 31 december 2026.

*Sammanfattning av
Monika Moberg Kilefors*

Årets Hembygdsbok

Östra skärgården i Blekinge – natur och kultur under 4 000 år

Sveriges hembygdsförbunds utmärkelse Årets Hembygdsbok 2022 gick till en bok från Blekinge. Det är Östra Blekinge Hembygdsförening som prisades den 10 december i samband med en lokalhistorisk konferens i Karlskrona.

Så här lyder juryns motivering:

– Ett fantastiskt arbete som ger ny kunskap om hur klimatets förändringar påverkar havsnivån och den biologiska utvecklingen men också människans avtryck på miljön, kunskap som kan appliceras även på andra skärgårdsmiljöer. Trots en vetenskaplig ansats är boken lättläst med mängder av kartor, grafik, akvareller och fotografier. Det här är en fascinerande bok som tar hembygdslitteraturen till en ny nivå.

– Med utmärkelsen vill vi uppmärksamma den kulturhistoriska litteratur som våra medlemsföreningar gör tillgänglig för en bred publik. Årets pristagare är tveklöst en värdig vinnare, säger Jan Nordwall, generalsekreterare för Sveriges hembygdsförbund.

Förra året gick priset till **Mariestads historia – förhistorien och tillkomsten**. Författare: Åke Möller. Ett referat från utdelningen på Stadshotellet i Mariestad i december 2021 är infört i Västgötabygden nr 1 2022.

VB redaktionen

Tjugondag jul, dansades julen ut!

Årets första stora aktivitet i Södra Vings hembygdsgård är att uppmärksamma och föra traditionen om Tjugondag jul vidare. Föreningen gör det genom att bland annat bjuda in elever och lärare från år 2 vid Hökerums skola till hembygdsgården Bogastugan och under några timmar bjuda på olika aktiviteter.

Fredagen den 13 januari, strax före kl 9, anlände med buss från Hökerums skola ca 40 förväntansfulla elever med lärare. Roligt också att en del föräldrar med syskon kom för att delta.

Inledningsvis hälsade föreningens Gun Samuelsson alla välkomna och berättade om traditionen med Tjugondag jul. Traditionen är gammal och har firats under många hundra år i vårt samhälle. Denna dag, tjugo dagar efter jul, avslutades julfirandet och julen dansades ut.

Efter välkommandet tog dansen vid och alla fick dansa och sjunga kring den ljusförsedda utejulgranen under fin ledning av Bodil Halvarsson. Dansen avslutades med långdans och rungande raketjubil.

Inne i Bogastugan bjöds på fika med bland annat hembakta kanelbullar. Mums!

Besökarna delades därefter upp i grupper inför tre olika aktiviteter.

- Smedjan var igång och där kunde barnen under professionell ledning pröva på att smida på glödhett järn.
- I vagnboden visades med hjälp av både äldre och nyare bruksföremål olika moment i mjölkens hantering från ko till färdig konsumtionsmjölk och med möjlighet till provsmakning av mjölk och ost. Därutöver erbjöds intresserade att få veta mer om föreningens tändkulemotor, dåtidens motor.
- Inne i Bogastugan och på dess vind berättades bl a om hur man levde och bodde förr, utan elektricitet och vatten inomhus, var luffaren fick ligga när denne kom på besök och hur man kunde skydda sig mot löss.

Besöket avslutades med att föreningens Tomtemor delade ut gottepåsar till var och en, julgranen släcktes ner och julens firande fick ett traditionellt avslut.

Tack alla som medverkade och deltog i denna avslappnade och trivsamma julavslutning med intresserade elever och lärare från år 2 vid Hökerums skola.

Nedtecknat av Ingrid Öhlund

Bogastugan i Södra Ving. Julen dansades ut av årskurs 2 i Hökerums skola. Foto: Privat.

Inne i Bogastugan bjöds på värförtjänt fika med hembakta kanelbullar. Foto: Privat.

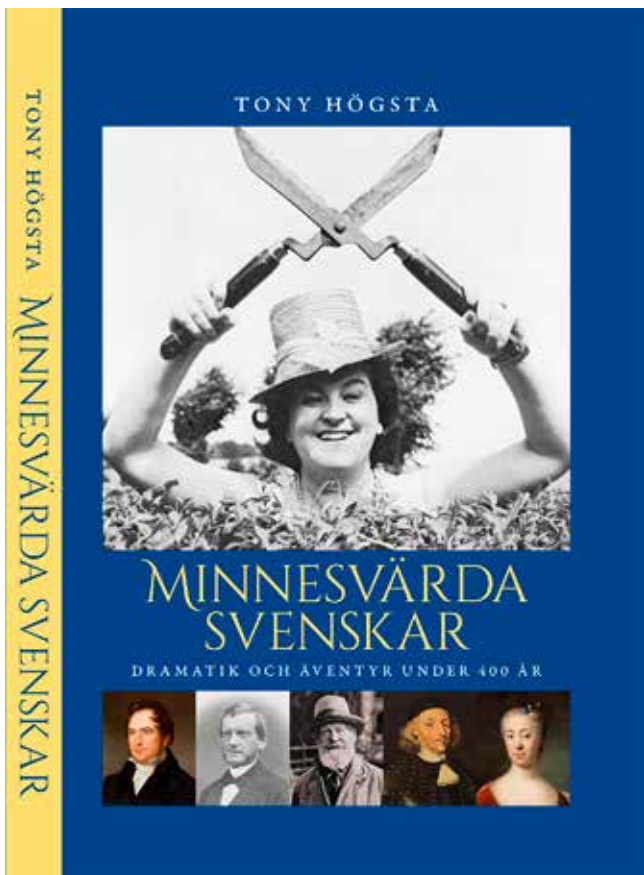
Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar 160 kr att få hem sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (beställ t ex till hela styrelsen) är priset 140 kr per prenumeration.

Anmäl till vår kanslist Eva Mann, 0512-105 50.

E-postadress: kansli@vhbf.se

Evas kontorstid torsdagar 9–15.

Minnesvärda svenskar

I Minnesvärda svenskar – Dramatik och äventyr under 400 år – av författaren Tony Högsta – lär vi känna sex färgstarka personligheter från olika tidsåldrar, från 1600-talet fram till våra dagar. Deras händelserika och fascinerande livsöden har direkt eller indirekt påverkat människor inom många områden, som till exempel musik, litteratur, politik och försvarsväsen. Två av dessa har till och med blivit världsberömda.

Här berättas till exempel om hur bonddottern Birgit Nilsson (1918–2005) trotsade sin förutbestämda bana och vid sidan av sina 1800-talskolleger Jenny Lind och Christina Nilsson blev en av världens främsta operasångerskor, hur skalden Erik Gustaf Geijers (1783–1847) tankar kunde inspirera Karl Marx att skriva sitt epos Kommunistiska manifestet, hur statsministern Arvid Posse (1820–1901) ofta vände kappan efter vinden för att nå sina toppositioner inom politik och näringsliv, hur textförfattaren till bland annat Kostervalsen Göran Svenning (1870–1953) förlorade sin tandläkarpraktik i Strömstad och fick leva som fattig bohem med sin penna som enda inkomstkälla, hur generalen och lands-

hövdingen Harald Stake (1598–1677) – från Kinnekulle – blev hjälte i trettioåriga kriget och därefter räddade Sverige från dansken med en egenhändigt författad dikt – som är så rolig att vi inte kan undanhålla er den – samt hur Sara Lisa von Linné (1716–1806) fångade Blomsterkungens hjärta och med sin viljestyrka bestämde allt som rörde hem, barnuppfostran och ett stort jordbruk.

Andreas Norlén, riksdagens talman:
– Det är viktigt att minnas och lära av dem som gått före. Det kan man göra om man tar del av den här boken. En av personligheterna, Arvid Posse, hann vara både talman och statsminister i 1800-talets Sverige. Som sentida talmanskollega bladdrade jag förstas till hans kapitel först.

VB Redaktionen

Boken, som är inbunden, är rikt illustrerad med bilder i färg och svartvitt. Den kan beställas hos Högsta Förlag. Morkullevägen 16, 541 56 Skövde.
hogsta.forlag@outlook.com
Pris: 250 kronor plus ev. porto.
Boken kan också beställas via Adlibris och Bokus.

Tony Högsta är till vardags frilansjournalist och bosatt i Skövde. Han har tidigare skrivit boken *Alla tiders statsministrar – från Louis De Geer till Göran Persson* och är utbildad arkivarie vid Göteborgs och Lunds universitet.

Råd till pensionerad rörmokare

När du nu är fri
ifrån alla avlopp och slasktrattar

Mitt förslag:
Klä dig i linnekostymer
och halmhattar

*Karin Breman
vardagspoet från Varola*

Trevattna gamla kyrka

är en skrift, författad av Rune Torstenson, Trevattna 2022. som ett försök att få en bild av hur kyrkan – troligen från 1100-talet – såg ut och förändrades under åren.

Nordbor, som varit i det romerska riket, hade mött och fått kännedom om kristendomen. Men det skulle dröja ytterligare några hundra år innan den nya religionen anammades och kyrkor började byggas i Västergötland. Trevattna, socknen som funnits med sin kyrka sedan tidig medeltid, omnämns första gången i skriftliga källor år 1319. Sockennamnet är lånat från kyrkbyn och den troliga betydelsen är De tre vattnen.

Det finns dokument från 1300-talet med uppgifter om att personer i Trevattna skänker jord till klostret i Gudhem. Den 1 augusti 1319 utfärdar Biskop Bengt i Skara ett dokument, och hans son beseglar det, där *Ingemar i Trävattna* ger sina skogslotter i Hopenekärren, som hör till hans jordlotter Elinebol, Ingeborgsbol och Haldersbos, till evärderlig egendom åt Gudhems kloster för sin och sin hustrus samt sina söners själar.

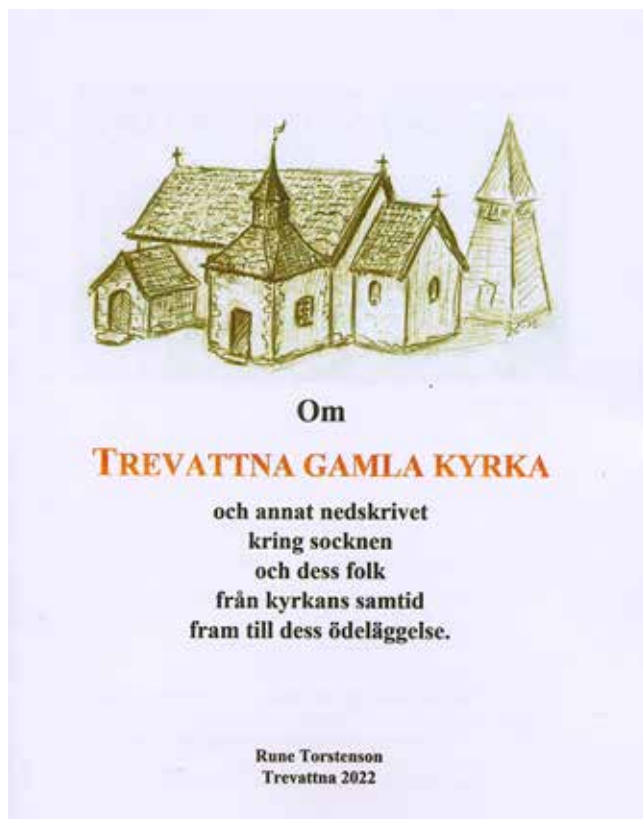
Suntetorp, Sventorp

Det finns flera exempel på gåvor till Gudhems klosterkonvent. 1379 skiftar t ex Peter Bonde sin egendom Lindåsen i Suntetorps socken i Kåkindes härad till klostret. Med L Björnssons samtycke erhåller utfärdaren i utbyte allt det som klostret äger i Saltorp, nu Salaholm, i Trävattna. Det finns flera sådana förändringar i ägandet mellan adelspersoner, kyrka och kloster för gårdar i Trevattna.

Många kända personer skriver i olika skrifter och böcker om Trevattna kyrka som t ex P E Lindskog 1815 i sin beskrivning av Skara stift, Assar Blomberg 1923 i sin bok *Floby pastorat*, Prosten A Lindblad skriver under slutet av 1700-talet i – *Beskrifning öfver Gökhemms församling om fanan i Sörby kyrka*. Fanan finns numera i Västergötlands museum. J W Warholm har i Skara stifts herdaminne en förteckning över kända präster i Floby pastorat. En lång rad övriga författare nämns, vilka skriver om Trevattna.

Bällefors

Anders Christoffersson Gyllengrip och Ebba Erikdotter Soop levde på 1620-talet på säteriet Salaholm. Då Ebba avled 1629 lät Anders till hennes ära bygga gravkoret vid Trevattna kyrka. De hade sju barn. En av sönerna bodde och avled på Måryd i Beatebergs socken. Han begravdes i Bällefors kyrka, där nu hans huvudbanér och anvapen hänger. Motsvarande vapensköldar för brodern Gabriel lär ha funnits i Trevattna. Det fanns troligtvis 23 adliga vapensköldar för personer, som bott och begravts i Trevattna.

Omslagets skiss är så som kyrkan kan ha sett ut mellan 1629 och 1800-talets början. Skiss: Robin Gullbrandsson.

En brand uppstod i Trevattna lördagen den 17 februari 1849. Den väckte uppseende över hela landet. Kyrkan, klockstapeln, det nybyggda skolhuset, fyra gårdar och sex ladugårdar brann ned. Av kyrkans inventarier kunde endast nattvardskalken och skuldsedlarna, som förvarats i en järnbeslagen kista, räddas. Storklockan i klockstapeln smälte ned till en del. Den mindre klockan klarade sig hel.

Den nya kyrkan invigdes 1854.

Porträttgravstenen vid Ullene kyrka

Rune Torstenson har även i november 2022 gett ut en sammanställning av porträttgravstenen vid Ullene kyrka. Skriften pryds av en bild på majoren Jost Wolter och hans hustru Sophia Simonsdotter. En teckning av Hilder Werner omkring 1870.

Häftet innehåller en uppsats av Nils Fredrik Beerståhl (1935–2014), som bodde på Salaholm, Trävattna. Hans skildring är ägnad en av Skaraborgs regementes förstaofficerare majoren Jost Wolter och händelser runt honom och hans familj.

Nils Fredrik Beerståhl var antikvarie, författare, släktforskare, heraldiker och personhistoriker. Han var född i Örgryte men växte upp på Korsåsen i Hömb hos sina morföräldrar.

Monika Moberg Kilefors

Grattis Ingemar!

Långareds Hembygdsförenings vice ordförande Barbro Svensson överlämnar Västergötlands Hembygdsförbunds diplom.

Grattis Ingemar Svennered till ett mycket välförtjänt diplom

Västergötlands Hembygdsförbunds diplom utdelades en novemberkväll i Loo Missionskyrka av förbundets styrelsemedlem Barbro Svensson med följande motivering:

”När man går in på Långareds Hembygdsförenings hemsida, kan man under fliken bild och ljud finna inte mindre än sju filmer, som både var och en och tillsammans speglar vår hembygds liv och historia. Alla är skickligt och engagerat gjorda av Ingemar Svennered. Filmerna, som är på 15–25 minuter, handlar om Loholmen och Drottning Margareta, bondeliv såväl på 1960-talet som 2019, Midnattssolsrallyt 1961, Hällnäs Udde-mötena, Ett år runt sjön Anten och sist men inte minst om båttrafiken på Anten i början av 1900-talet.

Ingemars enorma samling av foton ligger till grund för filmerna. Förutom sina egna, har han unika fotosamlingar från bygden tagna av Agard Hallberg, Erik Davidsson m fl. Ingemar har under åren haft många film- och bildkvällar i hembygdsföreningens regi och även mycket uppskattade utställningar.

När Långareds kyrka var 200 år, 2018, stod Ingemar bakom den ambitiösa minnesskriften, som vanligt hade rikligt med bilder.

Hans senaste skrift heter *Greve Gomer och andra båtar i sjön Anten under början av 1900-talet*.

Med hjälp av originalprotokoll samt många unika bilder och berättelser berättar Ingemar om sjöns stora

betydelse för bygden när seklet var ungt, men också om det engagemang och den kraft som uppstod när människor gick samman och gjorde något för bygden.

Ingemar är själv ett mycket gott exempel på detta i sitt personliga engagemang i bygdens föreningar, inte minst mycket synligt i hans stora arbete för Ukrainas barn under många år och speciellt sedan februari 2022. Långareds Hembygdsförening ställde sig gärna bakom utgivningen av skriften om Greve Gomer, som därigenom kunde tryckas i 500 exemplar. Det visade sig inte vara någon större risk, ty upplagan är redan slutsåld och ytterligare 200 är beställda. En stor förtjänst av detta beror på Inge Josefsson som besökte de flesta hemmen i Loo och samtidigt kunde göra god reklam för hembygdsföreningen.”

Vår tid på jorden

Huvudpunkt för kvällen var annars fotografen och författaren Tore Hagman från Vårgårda, som fängslade den stora publiken med sina bilder och berättelser ur sin senaste bok ”Vår tid på jorden”. Hans viktigaste och bästa bok säger han själv. Han fångar verkligen småbrukets själ för 20–30 år sen, och anser att han lyckligtvis blev inbjuden till den sista föreställningen.

Ingen kan undgå att bli berörd när han så levande och engagerat berättar om de sista småbruken runt om i vårt Västergötland. Man önskar att varje hembygdsförening skulle bjuda in Tore Hagman och låta honom i bild och ord återge ”den sista föreställningen”.

Erik Fristedt

Långareds Hembygdsförening

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Julöppet i Svenljunga!

I Hembygdsparken i Svenljunga. Julöppet den 3 december. Här eldas i en av de öppna spisarna. Finns det något mysigare än en sprakande eld i en öppen spis i en stuga från förr i tiden. Foto: Privat.

Lördagen den 3 december anordnade Svenljunga Hembygdsförening julöppet med försäljning av hembakat, hantverk och lotterier samt med julmusik. Här eldas i en av de öppna spisarna.

*Göran Eriksson
Svenljunga Hembygdsförening*

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 2 ges ut i slutet av april 2023. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: annbritt.boman@outlook.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Väring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund1@outlook.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Pär-Uno Ström, Sidengatan 10, 441 55 Alingsås,
tel 073-595 96 85.

E-post: parunostrom5@gmail.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 541 41 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Väring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö, 0702-67 59 75.

E-post: benke.ferm@gmail.com

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Tel och adress: Se ovan under vice förbundsordförande.

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-
förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50
Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara
bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.**

Kansliets e-post: kansli@vhbf.

a

...från våra insidor..

Renovering av tak på eget ägandes uthus i Herrljunga. Peter Backenfall och sonen Axel.
Foto: Privat.

Hembygdsföreningen i Herrljunga har tagit emot ett lusthus och renoverat det. Läs om detta på sid 16-17.
Foto: Peter Backenfall.

Vid Excelsiorförbundets 100-årsjubileum i Norra Vånga bygdegård spelades ett känt teaterstycke – Årsexamen i Ruska-by skola – med skådespelare från bygden. Läs med början på sidan 8. Foto: Rolf Larsson.

Tittut i kiosken i Gösslunda. Vad får det lov att vara? Foto: Privat. Se sidan 25.